

Paradigmatika substantiv a adjektiv v nespisovných varietách češtiny z hlediska oboru čeština jako cizí jazyk

Karel Kulich

ABSTRAKT:

V předkládaném článku si autor klade za cíl zobrazit v nejednostranném pojetí (a ve formě přehledných tabulek) deklinační paradigmatata v nespisovných útvarech češtiny na pozadí neutrální a hovorové varianty spisovného kódu. Komplexní popis deklinace v českém jazykovém areálu je znám z oblasti historické mluvnice a dialektologie, v rámci oboru čeština jako cizí jazyk prozatím nebyl proveden. Paradigmatika nespisovných útvarů češtiny připomíná některými shodnými rysy variabilitu pádových tvarů v mezijazyce cizinců, kteří si osvojují češtinu na bázi jiného slovanského jazyka, např. ruštiny. Předkládaná studie může přispět k hledání souvislostí mezi vývojem reálného jazyka a jazykovou akvizicí. Speciální pozornost je věnována problematice míšení kódů u rodilých mluvčích češtiny, tj. existenci neurčitěho počtu nehomogenních, smíšených variet, tzv. registrů. Autor se snaží přispět k hledání praktického návodu, jak s danou realitou autentických jazykových projevů pracovat při tvorbě učebních materiálů určených pro výuku češtiny pro cizince.

KLÍČOVÁ SLOVA:

deklinační substantiv a adjektiv, čeština jako cizí jazyk, dialektologie, jazykový management, mezijazyk, míšení kódů, přepínání kódů, registr, varieta (jazykový útvar)

ABSTRACT:

In this paper, the author aims to depict the non-unilateral concept of declension paradigms (in the form of clearly arranged tables) in non-standard varieties of Czech against the background of the neutral and colloquial variants of the literary code. The complex description of declension in Czech is known from the field of historical grammar and dialectology; however, up to now it has not been examined from the specialized perspective of Czech as a foreign language. The paradigms of non-standard varieties of Czech share familiar features to the variability of noun cases in the interlanguage of foreigners learning Czech on the basis of a different Slavic language, e.g., Russian. The present study contributes to the search for a connection between the real development of a language and language acquisition. Special attention is paid to the issue of code-mixing by native Czech speakers between registers. The author seeks to contribute practical instructions on working with authentic language expressions to create pedagogical material for teaching Czech to foreigners.

KEY WORDS:

Code-switching, Code-mixing, Czech as a foreign language, Declension of nouns and adjectives, Dialectology, Interlanguage, Language management, Register, Variety of language

ÚVOD

Téma „funkčního rozpětí“ spisovné češtiny (neutrální i hovorové) a jejich nespisovných variet je vysoce aktuální v nejširší oblasti bohemistiky, jak dokládá řada téměř periodicky vycházejících monografií daného zaměření (např. Davidová a kol. 1997;

Daneš a kol. 1997; Čmejrková a kol. 2011; Hoffmannová a kol. 2016; Nekula–Šichová 2017; Bláha–Svobodová 2018).¹ V předkládaném článku si autor klade za cíl představit formální podobu českého deklinačního systému substantiv a adjektiv v komplexnějším lingvodidaktickém náhledu zahrnujícím čtyři nejvýznamnější nářeční útvary. Rámcová znalost tvarosloví moravských nářečních skupin může i v západních částech našeho území přispět k obohacení výuky při prezentaci folklórního bohatství, kinematografie a dalších reálií. V neposlední řadě znalost dialektologie vytváří pomyslný most mezi češtinou a dalšími slovanskými jazyky, neboť napomáhá k hlubšímu pochopení variability pádových tvarů v mezijazyce cizinců — Slovanů osvojujících si češtinu. Mezi ústřední témata v daném kontextu patří rovněž lingvodidaktická interpretace problému míšení kódů v autentických projevech rodilých mluvčích.²

FORMÁLNÍ PODOBA DEKLINACE SUBSTANTIV A ADJEKTIV VE VYBRANÝCH NESPISOVNÝCH VARIETÁCH

Výsledky výzkumu variability pádových tvarů v mezijazyce cizinců s prvním jazykem ruštinou a dosaženou úrovní znalosti češtiny B2 podle SERR v autorově disertační práci (Kulich 2019a: 170–176) poukazují na skutečnost, že zákonitosti historického vývoje jazyka a vývoje mezijazyka, v Corderově pojetí tzv. idiosynkratického dialektu (Corder 1967), vykazují řadu podobných rysů. Areál českého jazyka se všemi jeho útvary se v jednotlivých paradigmatických průřezech i při celkovém zobrazení vyznačuje obdobnou variabilitou koncovkových morfů jako mezijazyk výše uvedené homogenní skupiny. Shodné jsou nejen mnohé konkrétní využívané pádové koncovky, ale rovněž i vývojové tendence, zejména vyrovnávání tvarů v rovině horizontální i vertikální a pohyb koncovkových morfů mezi jednotlivými deklinačními kmeny, kdy je zpravidla zachována funkce konkrétního morfu a proměnlivá je pouze forma.

V příloženém souboru tabulek č. 1–5 je zobrazena deklinace substantiv a adjektiv ve čtyřech základních nářečních skupinách českého jazyka. Zahrnuje nejvýznamnější tvary vyskytující se na jednotlivých teritoriích³ a každá čtveřice paradigm

-
- 1 Předkládaná studie navazuje rovněž na autorovu recenzi (Kulich 2019b) sborníku editorů Nekuly a Šichové (2017), v němž některá klíčová témata, např. komplexní zobrazení českého jazykového areálu, jazyková situace na Moravě a míšení jazykových kódů, byla zmíněna zcela okrajově.
 - 2 V řadě prací bývají nespisovné variety češtiny reprezentovány pouze OČ. Existují dokonce i mluvnice a učebnice zpracovávající výhradně OČ, např. Vey (1946), Townsend (1990). Ch. E. Townsend (2002) navrhuje z pozice zahraničního bohemisty „povýšení OČ tvarů“, tj. v kontextu předkládaného článku zjednodušených flektivních paradigmát na úroveň spisovného jazyka, přičemž jako jediný argument uvádí morfologickou zjednodušenost. Většina odborníků se však proti jednostrannému vidění skutečnosti vymezuje, výstižnou argumentaci lze nalézt mj. např. v níže uvedených pracích moravských bohemistů.
 - 3 Soubory nejcharakterističtějších koncovkových morfů, které se vyskytují v rámci celých nářečních skupin, jsou v níže zobrazených srovnávacích tabulkách shrnuty do abstraktní podoby čtyř interdialektů, z nichž nejstabilizovanější podobu má OČ. Předpokládá se rovněž jejich koexistence s tvary spisovnými, příp. i obecně českými. Formální stránka

je konfrontována se situací ve spisovné ruštině, čímž je zde zastoupena komparace s jiným slovanským jazykem.⁴ Tabulky jsou určeny učitelům češtiny, kteří s jejich pomocí (a s pomocí mapy)⁵ mohou odkazovat ke konkrétním částem naší vlasti při práci s texty a dalšími reáliemi (lidová slovesnost, texty písní, ukázky z filmů atp.).⁶ V užším smyslu lze využít morfologické tvary pocházející z různých dialektů i při práci s chybou vůči spisovné normě, a to obdobným způsobem, jako jsou při výuce vyjímány a hodnoceny OČ tvary užitá mimo oblast svého stylového opodstatnění. Tak např. žákem užitý tvar *břehami* odkazuje na moravskou část Slezska, konstrukce typu *hledáme vhodných zájemců* má ekvivalenty na Slovácku atp. Užitečná by mohla být příručka, v níž by byl gramatický nářeční tvar opatřen odkazem na další reálie konkrétního regionu. Tak např. žák, který užil tvar *břehami*, by mohl spatřit fotografii náměstí ve Frýdku a v Místku, výjevy z Ostravy, zříceninu hradu Hukvaldy, rodný dům Leoše Janáčka, Lysou horu atp., příp. i geografické zobrazení hlavní izoglosy.

Jako příklad kinematografického díla, v němž má své opodstatnění využití východomoravského slováckého nářečí, je film V. Chytilové *Dědictví aneb kurvašigutntag* z roku 1992. Autorkou textu písně, jež je s filmem spjata, je brněnská hudebnice a textařka D. Košíková. Text je záměrně koncipován jako východomoravská lidová píseň a lze jej uvést jako vhodný materiál pro zábavnou výukovou konfrontaci dialektu se spisovnou neutrální češtinou:

„Chudáci žebráci, holota, zapomenutá je u plota,
ale já kapsu mám bohatú, tolary obracám lopatú.
Já platím, já tady porúčam, na co já ukážu, všecko mám,
všeci sa klaňajú, skákajú, jak moje tolary zahrajú.“⁷

deklinančních paradigmat v moravských nářečích byla konzultována s rodilými mluvčími pocházejícími ze subregionu Luhačovské Zálesí (obec Podhradí), z regionu Haná (obec Stínavá) a ze Slezské Ostravy.

- 4 Do přehledu nebyl zahrnut polsko-český smíšený pruh a kopaničářská podskupina východomoravské nářeční skupiny.
- 5 Viz též mapy nářečí českého jazyka (např. Čižmárová-Kloferová-Šipková 2007; Goláňová-Kupka 2019). Z hlediska zmíněné lingvodidaktické koncepce jsou však uvedené mapy nedostačující. Vhodné by bylo vnesení základních izoglos do fyzické mapy s podrobnějším vyznačením obcí a hranic krajů.
- 6 Svěbytnou kategorii tvoří literární texty, které jsou záměrně napsány s využitím nářečních jazykových prostředků. Kromě níže prezentovaných textů využívajících východomoravskou a středomoravskou mluvu lze jako příklad užití slezského nářečí uvést sbírku humoristické poezie Pro potěchu R. Forgačové (2002). Vybrané pasáže by mohli posloužit při výuce cizinců jako výchozí textová báze pro porovnávání se spisovnou varietou: „A tak v patek odjeli a v nedělu přijeli. Odemyka tata dveři, černy kocur ven z nich měři, ženě na plac jak šileny — tři dni v bytě byl zavřeny! Lude dobrři, posadť se, tu pohromu představť se: ty zaclony potrhane, kvitka v oknach polamane, keresi tež spadlo dolu, v kuchyni zmiz chlib ze stolu, ale ten smrad — dušo moja — taky něni ven u hnoja, bo tam je luft, heva něni! A to další naděleni: tam kalužka, tam hromadka [...]“ (tamtéž: 36)
- 7 Celý text viz např. <https://www.supermusic.cz/skupina.php?idpiesne=822708&sid=>

Jazykové reálie z Hané jsou z hlediska češtiny pro cizince nejproblematictější a jejich zařazování do výuky je diskutabilní. Středomoravská deklinace představuje v případě některých tvarů systém vzdálený z velké části nejen ostatním slovanským jazykům, ale i ostatním útvarům češtiny.⁸ Následující text a texty jemu podobné ovšem mohou výuku obohatit svou zábavností:⁹

„Rostó, rostó, rostó, konopě za cestó a só pěkně zelený.
Meze něma roste modrooký děvče, až veroste, bôde mý.
Mládenečkô mladé, poslechni mé rade, zanech toho ženění.
Oženíš se jedná, tvářičke ti zbledná, krása se ti promění.“¹⁰

Např. německá slavistka R. Hauck využívá zobrazení variability pádových tvarů v nespisovných útvarech češtiny (Ipl, měkkých deklinačních typů, složených adjektiv atp.) při vysokoškolské výuce srovnávací slovanské jazykovědy, neboť nářeční tvary jednoho jazyka mohou figurovat jako spisovné tvary v jazyce druhém. (Podrobněji in: Nekula-Šichová 2017: 191–206.) Za předpokladu vhodného propojení s reáliemi (zejména turistickými) může být uvedený lingvodidaktický přístup přínosný i pro cizince nefilology.

Deklinační systém interdialektu OČ se výrazně odlišuje od systému SČ v oblasti skloňování složených tvrdých adjektiv a příslušných adjektiválií, příp. též individuálně přivlastňovacích adjektiv, nikoliv však v oblasti skloňování substantiv.¹¹ V kon-

8 Tvar Npl–Apl tvrdých feminin typu *tvářičke, žene, škole* atd. (ve středomoravské nářeční skupině následek přehlásky $y > e$, viz tabulka č. 1) existuje rovněž v chorvatštině, srbštině a slovinštině. Analogicky má v uvedených jazycích (i ve středomoravských nářečích) koncovku *-e* též Apl maskulin (srov. tabulka č. 3). Slovinská deklinace u zmíněného typu feminin disponuje rovněž tvary s koncovkou *-o* v Asg–Isg (*staro rdečo hišo*). Jisté paralely středomoravské deklinace lze tedy (v synchronním pohledu) překvapivě nalézt v jihoslovanských jazycích. (Srov. např. Běličová 1998: 129; Skrbínšek 1924: 16–21)

9 Pro překlad přímé řeči v románu *Veselí občané sichemští* belgického spisovatele E. Claese (1946) využila překladatelka L. Faltová vynikajícím způsobem právě středomoravského nářečí: „To nic není, slečinko, to von jenom za kočícó, von nemůže kočke ani vidět. Včera zakósl kovářovo kočko, ten darebák! Děvče se ještě jednou ustrašeně zadívalo na bělohřívého kluka i na psa, který dřepěl na zadku pod stromem a hleděl se skrčeným čumákem, pozdviženým vzhůru, nehnutě na kočku.“

10 Text písně převzat z diplomové práce P. Vejborové (2012: 93). Folklor představuje materiál s didaktickým potenciálem, bohužel ne pro všechny typy žáků.

11 Zvláštnost, která shodu singulárových jmenných paradigmat v nespisovné a spisovné češtině v Čechách narušuje, je relativně vysoký výskyt tvarů s koncovkou *-oj* v Dsg a Lsg životných maskulin v korpusu Oral v1 (*taťkoj, tátoj, dědoj, klukoj, Tomášoj, Pětoj, strejdoj, bráchoj, doktoroj, Petroj, Ondroj, Honzój, Davidoj, chlupoj, Milanoj, Pavloj, psój* atd., celkem 166 případů). Z metadat lze zjistit, že mluvčí pocházejí ze severních a severovýchodních Čech a mají široké věkové rozpětí. Koncovka vznikla teritoriálně podmíněným historickým vývojem původní koncovky *-ovi*, který má svou paralelu (hornosrbsky *-ej*, dolnosrbsky *-oju*) v geograficky ne příliš vzdálené lužické srbštině (Bígl 2013: 32). Skutečnou míru rezistence a výskytu daného tvaru v severovýchodočeském teritoriu však nelze určit.

textu češtiny pro cizince na tuto důležitou samozřejmost upozorňuje např. K. Tahal (2000: 24; 2010: 253). Z popisu tradičních moravských dialektů, např. Běličova (1972), vystupuje (ve srovnání se SČ) výraznější morfologická odlišnost jmenných paradigm. Kliše, že na Moravě lidé hovoří spisovně, však vyvolává výzkumnou otázku, zda v interakci moravských nářečí, SČ, příp. i OČ skutečně nevznikají moravské interdialekty, jejichž gramatická struktura se (v oblasti deklinace) struktura SČ blíží. Z odborné literatury popisující výzkumy aktuální jazykové situace na Moravě vyplývá, že ústup moravských nářečí ve prospěch OČ rozhodně není jednoznačný. Např. D. Davidová, která patří mezi hlavní iniciátory výzkumů aktuální jazykové situace na severní a východní Moravě v 90. letech 20. století, v dané souvislosti uvádí: „Na Moravě se situace vyvíjí v závislosti na dosud se držící jazykové členitosti a na silnějším povědomí prestižního postavení spisovného jazyka, který je chápán jako útvar nadaný funkcí sjednocovací a zejména reprezentativní.“ (Davidová 1996: 7; srov. tamtéž: 108). „Spisovné vyjadřování může být [na Moravě] též prostředkem prostědělovací komunikace [...], což zdaleka jinde není pravidlem.“ (Davidová a kol. 1997: 132). Závěry výzkumů M. Krčmové, jež se zabývá mluvou dítěte ve vybraných obcích na Uherskohradištsku a na Znojemsku (Daneš a kol. 1997: 219–224), ukazují, že OČ koncovky se v nižším kvantitativním zastoupení v projevech sledovaných dětí rovněž vyskytují. Kromě vlivu sdělovacích prostředků zde mohou spolupůsobit i další faktory, např. odlišný dialektologický charakter sledovaných míst či existence přehlásek *-ý > -ej a -é > -ý* (*hlúpej, dobrý pole*) v rámci západního okrajového úseku východomoravské nářeční oblasti. Nejnovější výzkumy de facto potvrzují to, co bylo konstatováno ve výše uvedených publikacích, a to i v případě analýzy mediálních textů v moravském a slezském regionu. U některých autorů nicméně není dostatečně zdůrazněna skutečnost, že středomoravská nářeční oblast vykazuje vyšší míru náklonnosti k přejímání OČ tvarů. Tvrzení, že se moravské interdialekty konstituují na základě spolupůsobení místních dialektů a SČ (příp. OČ tvarů shodných s tvary spisovnými) a že jejich výsledná podoba nabývá charakteru spisovné hovorové češtiny, se tedy blíží realitě spíše na teritoriích východomoravské a slezské nářeční skupiny. (srov. Bláha-Svobodová 2018; Davidová a kol. 1997: 52, 136–139).

„A ŠESTÉHO BERANA, SE ZLATÝMA ROHAMA“ – K PROBLÉMU INSTRUMENTÁLU PLURÁLU, LOKÁLU PLURÁLU A POSESIVNÍCH ADJEKTIV

Nespisovné, původně duálové tvary Ipl představují v oblasti substantiv pozoruhodný souvislý blok, který rozhodně nepostrádá ve vztahu k deklinačnímu systému jako celku svou logiku. Uvedená řada tvarů se vyvinula jako výsledek vývojového procesu, v němž se jazyk snaží zbavit nežádoucí homonymie a zároveň je meziparadigmatickým vyrovnáním zdůrazněna formální jednota konkrétního pádu vedoucí ke zjednodušení gramatické struktury. Průzkumná sonda tvarů Ipl v psaném stylově vyváženém synchronním reprezentativním korpusu syn2015 byla prováděna s cílem prověřit reálnou existenci syntagmat typu *se zlatýma rohama, s modrýma okenicema*. Z hlediska dialektologie tvoří součást deklinační soustavy východomoravských nářečí a s redukovanou

kvantitou částečně též nářečí slezských (viz tabulky 1–5), nicméně jak ukázala provedená sonda, rozšiřují se i mimo tuto oblast. Představují inspiraci ve vztahu ke spisovným hovorovým varietám češtiny,¹² které by mohly být v daném případě ovlivněny i jiným zdrojem než SČ a OČ. Po zadání morfologické značky [word="*.ema"] a následné aplikaci frekvenční analýzy slovních tvarů byl proveden manuální výběr na 20 stranách ze 75, tj. zpracováno bylo více než 20 % textu. 25 nalezených ukázek dostatečně demonstruje reálný výskyt sledovaných syntagmat. Následné rozřazení nalezených pasáží rovněž naznačuje možnou lingvodidaktickou práci s tzv. registry (viz níže):

- Typ A: OČ tvary Ipl se i v korpusu SYN2015 vyskytují ve velmi vysokém počtu, a to zásluhou beletrie. Ve většině případů se vyskytují v morfologicky homogenních textech, kdy autor vědomě využívá zvolenou varietu a její lexikálně-morfologický systém. Tyto texty nebyly hlavním předmětem šetření.
- Typ B: Texty, v nichž se objevují syntagmata typu *s modrýma okenicema / pod jasnýma světlama* (dále typ B), představují hlavní předmět provedené výzkumné sondy. 25 objevených příkladů je třeba dále rozčlenit:
- Typ B1: Texty, v nichž se typ B objevuje pouze v kontextu lexikálně-morfologických prostředků češtiny spisovné hovorové, nikoliv OČ, a tím tvoří svébytný morfologicky homogenní celek. Ze sledovaných pasáží dané kritérium splňovalo 8 příkladů z 25, např.: „Ona mu řekla, že bydlí u babičky, popsala mu přesně, na kterém rohu to je atakdale, a že je to bílý dům s modrýma okenicema.“
- Typ B2: Texty, v nichž se typ B objevuje pouze v kontextu lexikálně-morfologických prostředků češtiny spisovné hovorové a tím tvoří svébytný morfologicky homogenní celek, ovšem pouze v řeči vyprávěče. V přímé řeči literárních postav autor využívá prostředků obecné češtiny. Ze sledovaných pasáží dané kritérium splňovaly 3 příklady z 25, např.: „Copaks tu nežil? Nojo, tebe nějaký problémy s dětma nezajímaly.‘ Pořád na mě hleděla pomněnkovýma očima a tvářička mi začala připadat jako mariánský kýč nad manželskýma posteleva. Potom sklonila zrak k mému národnímu nápoji a řekla: ‚Měl to snad bejt kus trestu za manželový provinění anebo něčí naschvál [...]‘“
- Typ B3: Texty, v nichž se typ B vyskytuje, se vyznačují hybridním užitím spisovných a nespisovných prvků. Z 25 sledovaných pasáží mělo hybridní charakter celkem 14 pasáží, např.: „Mám tady v iPhonu nějaký fotky, jestli tě to zajímá. Plážový kabinky chránící před větrem. Půlkruhová restaurace nahlodaná lety, s židlema zvednutýma na stoly za zaprášenými okny. Betonový molo vybíhající sto metrů do moře, velkoryse ověšený koulema veřejného osvětlení, jako když vedou cikánskou princeznu k vdavkám.“

Spisovné tvary mající původ v historickém duálu, tj. instrumentálové tvary *dvěma, oběma, rukama, nohama, očima, ušima* spolu s příslušnými shodnými přívlasky, se v korpusu SYN2015 vyskytují v obrovském počtu. Jejich statut je jasný, a tudíž nejsou předmětem předkládané výzkumné sondy.

¹² Z výzkumů D. Davidové (1996: 11; Davidová a kol. 1997: 52, 136) prováděných na Moravě je zřejmé, že SHČ má různé regionální varianty.

Texty obsažené v ČNK dokládají jistý ústup nespisovných (tj. přehlasovaných) tvarů adjektiv v nepřímých pádech plurálu v rámci deklinačního systému OČ. (srov. Čermák–Sgall–Vybíral 2005: 110). Rozšíření původně východomoravských tvarů adjektivních shodných přívlasků v rovině Ipl na celém českém jazykovém teritoriu zřejmě souvisí s uvedenou tendencí. Daný jev, pozorujeme-li jej v Čechách, vykazuje příznaky smíšené interference. Zatímco pádová přípona je ovlivněna obecnou češtinou, kmenotvorná přípona *-ý-* proniká z útvarů spisovných. Nabízí se zde ke zvážení, zda kompletní řadu OČ koncovek Ipl substantiv nezahrnout do gramatického souboru spisovné hovorové češtiny spolu s nepřehlasovanými podobami adjektiv tak, jak jsou známy z východomoravských nářečí (*se zlatýma rohamama*)¹³ a také ze spisovných shodných přívlasků duálových substantiv (*s krásnýma očima*). Tím by specifická morfologie nespisovného útvaru OČ v oblasti deklinace substantiv a adjektiv byla omezena pouze na paradigmata tvrdých adjektiv, posesivních adjektiv a formálně shodných adjektiválií (srov. příložené tabulky).¹⁴ S. Čmejrková (Čmejrková a kol. 2011: 192–195) věnuje nespisovným koncovkám Ipl samostatný oddíl, nicméně varianta nepřehlasovaného shodného přívlasku u původně duálových tvarů je zde opomenuta. S. Schneiderová (in: Bláha–Svobodová 2018: 86) připomíná nespisovné podoby Ipl jako nejčastější substANDARDNÍ pádové tvary v převážně spisovných moravských mediálních textech.

Cílem výzkumné sondy realizované v rovině Ipl bylo prověření reálného poměru alternujících a nealternujících tvarů tvrdých maskulin se zakončením tvarotvorného základu na *-k*, *-ch*, *-h* v mluvené češtině. Využity byly texty obsažené v korpusu Oral v1. Z metadat vyplývá, že nahrávky byly pořizovány na celém území ČR a OČ má zde výrazné zastoupení. Po postupném zadání [word="*.kách"], [word="*.cích"] a následné kontrole pomocí vybraných lemmat (*spolužák*, *vlak*, *panelák*, *leták*, *kluk*, *voják*, *úředník* atd.) bylo zjištěno chybné fungování dotyčných morfologických značek, neboť výskyty tvarů Ipl konkrétních vybraných lemmat se objevovaly v rámci frekvenční analýzy teprve až při jejich jednotlivém zadávání. Potvrdilo se, že alternující a nealternující tvary Ipl v mluvené, resp. v OČ koexistují a stále si významně konkurují. Zjištěný orientační poměr zakončení *-kách* versus *-cích* činil 45:32.¹⁵ U zakončení

13 Ve spisovných útvarech a v OČ je třeba na rozdíl od východomoravských nářečí počítat s rozlišováním kmenotvorných přípon *-a-* versus *-e/ě-* (*školama*, *městama* / *růžema*, *strojema*), jež vyplývá ze zakončení tvarotvorného základu.

14 Vývojová logika původně duálových tvarů Ipl spočívá především v odstranění nežádoucí homonymie, např. u maskulin typu *hrad* Ipl–Apl–Npl. Zavedením specifické formy pro Ipl je deklinační systém v jistém smyslu obohacen. OČ tvary adjektiv jsou naopak v určitých tvarových konfrontacích ochuzující, neboť k homonymii přispívají. Opět se vynořuje známý Skaličkův výrok: „Homonymie pak neslouží jednoduchosti jazyka, nýbrž jej komplikuje.“ (Skalička v Čermák a kol. 2004–2006: 214). Ze srovnání čtyř českých nářečních skupin vyplývá, že moravská nářečí se např. nezříkají adjektivních shodných přívlasků s alternacemi u životných maskulin v Npl, ale všechna nářečí tvarově vyrovnávají Npl adjektiv středního, ženského a mužského neživotného rodu. Uvedené vývojové principy je vhodné zvažovat komplexně, tj. v rámci celého českého jazykového areálu.

15 Do výsledného součtu tvarů se zakončením *-ách* byly zahrnuty pouze případy, které jsou z hlediska současné normy nespisovné. Tvary *teplákách*, *schůdkách*, které lze hodnotit jako spisovné, byly ponechány stranou.

-chách a -ších byl zjištěn poměr 10:3. V případě zakončení -hách/-gách versus -zích byl poměr překvapivě obrácený a činil 14:29. Pro zajímavost uvedme orientačně zjištěná nejfrekventovanější lemmata v tvarové rovině Lpl u tří sledovaných substantivních podtypů: *svátčích* 9×, (*svátkách* 6×), *ptákách/barákách* obojí 7×, (*ptáčích/baráčích* 0×), *prachách* 3×, *vrších* 2×, (*vrchách* 1×), *vztazích* 8×, (*vztahách* 1×), *rohách* 4×, (*rozích* 3×).

Jediný segment českého deklinačního systému, v němž má OČ složitější strukturní obraz než SČ, je skloňování individuálně přivlastňovacích přídavných jmen. Z příložené tabulky č. 5 je zřetelné patrné, že v mluvené, resp. v OČ paralelně koexistují dva až tři tvary. Dublety a triplety ovšem žádné gramatické těžkosti mluvčím nepůsobí, neboť výběr ze dvou či tří variant v konkrétním pádovém tvaru není vázán v obecné mluvě žádnými strukturně podmíněnými pravidly. V korpusu Oral v1 lze bezpečně ověřit výskyt složených tvarů typu *babiččinýho/Petrovýho*¹⁶ a nesklonných podob se zakončením -ino/-ovo, např. po zadání morfologických značek [word="*.ýho"] a [word="*.ino"]. Koexistenci spisovných jmenných tvarů a tvarů nespisovných můžeme předpokládat, vycházejíce z běžné každodenní zkušenosti a z Běličova morfologického přehledu (1972: 172).

SPISOVNÁ HOVOROVÁ ČEŠTINA

Z hlediska češtiny pro cizince je vymezení SHČ nesporně užitečné.¹⁷ Existuje ucelený soubor morfologických prostředků, jež mají charakter variantních morfů, a při lingvodidaktické prezentaci jsou charakterizovány jako (formální) hovorové. V oblasti (substantivní) deklinace jde o tvary Npl typu *Angličani, turisti, husiti, Židi, hosti, lidi* a genitivní tvary *třech, čtyřech*.¹⁸ V oblasti konjugace sem patří zejména 1. os. sg. a 3. os. pl. sloves III. třídy (příp. i I. třídy typu *psát/mazat*),¹⁹ na pomezí konjugace a deklinace pak verbální jmenné tvary, jako např. příčestí činná typu *poskytnul* či záměna příčestí trpných adjektivem při tvoření pasivních konstrukcí. Otázka, do jaké míry je SHČ v relativně homogenní podobě skutečně roditelými i neroditelými mluvčími užívána, souvisí s níže rozvedeným tématem volby kódu a míšení kódů.

¹⁶ Hojný výskyt složených tvarů individuálně přivlastňovacích přídavných jmen je na základě provedeného výzkumu doložen také v mezijazyce cizinců s prvním jazykem ruštinou a dosaženou úrovní znalosti češtiny B2 podle SERR (Kulich 2019: 169–170).

¹⁷ Definice pojmu SHČ, viz např. Krčmová–Chloupek 2017.

¹⁸ Vyrovnání G s L v paradigmatu číslovek *tři* a *čtyři* je způsobeno silným vlivem zájmeného skloňování, zejména tvaru *těch*. Dokonce i lingvista, který si je vědom příslušnosti daných číslovek k historickým i-kmenům (příp. kons. kmenům), se neubrání silného interferenčního vlivu homonymního poměru L–G. To nepřímou poukazuje na skutečnost, že v (českém) jazykovém vědomí převažuje asociační vazba číslovek a zájmen nad tradiční spojitostí číslovek se substantivem. Z historického vývoje slovanských jazyků jsou známy další příklady, kdy tvary zájmeného skloňování vstoupily do paradigmát substantiv či adjektiv, např. praslovanský Isg *tojž ženojž* či ruské tvary adjektiv *тому нового, тому новому, том новом, той новой*.

¹⁹ Rozlišování spisovných hovorových variant *studijou / píšou* a spisovných neutrálních (formálních psaných) variant *studují / píší* je v rámci češtiny pro cizince zásadní, a to z důvodu odvozování přídavných jmen slovesných činných typu *studující / píšící*.

IDEALIZACE A JAZYKOVÁ REALITA – VOLBA KÓDU A „PROBLÉM“ MÍŠENÍ KÓDŮ

Z následující pasáže J. Hoffmannové vyznívá skutečnost, že stojíme na prahu radikálního přehodnocení dosavadních představ o útvarech našeho národního jazyka a že podstata dotyčných řečových projevů má hlubší a složitější strukturu:

„V procesu ‚rozhodování‘ mluvčích mezi alternativami v komunikaci asi většinou nedochází k apriorní a vědomé volbě určité variety; nelze tu mluvit o ‚přepínání kódů‘, ale možná už ani o jejich míšení. Je otázka [...], zda si ponechat představu ‚útvárů‘ jako ideálních abstrakcí, hypostazovaných homogenních subsystémů národního jazyka, a zda stále mluvit o ‚míšení‘, ‚přechodech‘; nebo zda se v situaci, kdy tak často narážíme právě na interference, na komunikáty se smíšenými útvary charakteristikami, obejít bez ‚útvarového‘ pozadí a zaměřit se na kontinuum komunikačních prostředků, z něhož se podle komunikačních potřeb vydělují soubory motivované funkčně, situačně i tematicky — [...] registry [...].“ (in: Hoffmannová a kol. 2016: 34).²⁰

Při popisu „identity mluvčího/pisatele a volby kódu v české jazykové situaci“ J. Hoffmannová (in: Čmejrková a kol. 2011: 327) využívá termíny C. Myersové-Scottonové (1993) „alokační paradigma“ a „interaktivní paradigma“. Alokační paradigma je charakterizováno projevy mluvčích, kteří se při volbě jazykových prostředků chovají spíše pasivně, identifikují se s určitou sociální skupinou a výsledná podoba jejich řeči je ovlivňována a utvářena více než jimi samými spíše prostředím, v němž se pohybují. Termín interaktivní paradigma charakterizuje jazykové projevy mluvčích, u nichž volba a stylové odstínění jazykových prostředků dokládá budování a utvrzování vlastní identity. Jde o mluvčí, u nichž jazykový management představuje vědomou volbu (srov. Nekvapil 2017). Mínění, že aktivní zájem o jazykový management přímo souvisí se vzděláním (příp. sociální inteligencí) mluvčího, lze ze současné perspektivy považovat za překonané kliše. Do oblasti alokačního paradigmatu totiž patří i projevy mnohých vzdělaných lidí z různých oborů. Zcela nekontrolované míšení pádových tvarů spisovných a OČ se může objevit např. i v odborných přednáškách. Zatímco interaktivní paradigma se sociální inteligencí a vzděláním mluvčího spíše souvisí, u alokačního paradigmatu existuje souvislost pouze nepřímá.

Ve zmíněné monografii (Čmejrková a kol. 2011) jsou podrobně analyzovány autentické mluvené rozhovory i rozhovory mediální včetně tištěných publicistických rozhovorů a vybraných textů uměleckých. Mezi analyzované zdroje patří mj. např. texty obsažené v korpusu Dialog. Pokud na texty nahlédneme jako na potenciální didaktický materiál určený pro výuku cizinců, pak se jako didakticky neproblematické jeví všechny stylově homogenní texty. Ani míšení kódů v oblasti uměleckých textů většinou nepředstavuje překážku, neboť jde o míšení záměrné nebo jiným způsobem odůvodnitelné. Jako jeden z mnoha příkladů může posloužit např. Ebenova píseň *Mám dny*: „[...] Mám dny, kdy jsem velmi bystrý, a dny, kdy jsem velmi tupý, však mám-li být upřímněj,

20 K pojmu registr viz též např. Čmejrková (2012).

musím říct: ty druhý se mi nák kupí. [...]“ . Pokud ale jde o odborné, příp. populárně-vědecké přednášky a další oborově zaměřené pořady či nahrávky, lze od mluvčího právem očekávat alespoň volbu homogenního jazykového kódu. Pro výuku češtiny pro cizince s odborným zaměřením jsou zvukové záznamy zachycující vyjadřování odborníků, podnikatelů či dalších osob spjatých s konkrétními obory důležité, mnohdy ale bývají zatížené problematickou či nulovou manifestací promluvového managementu mluvčího (srov. tamtéž: 174). Určité východisko z chaosu hybridních registrů mohou poskytnout osoby moderátorů, k jejichž identitě patří kultivovaný jazykový projev. V dané souvislosti je připomenuta a analyzována vysoce profesionální moderátorská práce M. Ebena v pořadu Na plovárně (tamtéž: 265). Pořad je v psané podobě dostupný jednak v korpusu Dialog, jednak v knižní podobě (Eben-Janoušek 2015, 2012). V konfrontaci s jazykem moderátora, který zde slouží jako výchozí vzor stylově a morfologicky stejnorodého projevu, lze při výuce češtiny autentické projevy jednotlivých mluvčích zařazovat do škály registrů, kterou si vyučující pro daný účel vytvoří. Podrobná stylová a morfologická analýza smíšených registrů se stává v řadě případů lingvodidakticky kontraproduktivní, nicméně v jejich rámci mohou být sledovány vybrané segmenty.

Jako vhodný materiál pro výuku češtiny pro cizince se osvědčily některé pořady pro děti včetně animovaných filmů. Dokládá to mj. např. nedávné vydání příběhu *O pejskovi a kočičce* (Čapek-Převrátilová-Bulejčíková 2019) v edici adaptované české prózy. Zmíněná oblast je zasažena výskytem hybridních útvarů relativně málo. I tvůrci novějších animovaných seriálů využívají často pro jazyk postav spisovný kód. Svě místo zde zaujímá v menší míře též OČ. Vynikající práci jazykových tvůrců v řadě případů představují překlady scénářů zahraničních animovaných filmů, příp. i přebásnění textů doprovodných písní.²¹ Pro ilustraci uplatnění OČ a SČ může posloužit srovnání psané a mluvené verze příběhu *O Makové panence a tropickém motýlu Ibrahímovi*. V animované verzi z roku 1972 mluví V. Brodský OČ.²² V oblasti deklinace jsou zde užity následující tvary: „tropickej motýl“, „u Makový panenky, „tropickej motejl“, „v tý svý kulatý stříbrný hlavě“, „rozlejšvat ze stříbrný konve rosu“. V knižním vydání (Čtvrtek 2009), kde se vyskytuje výhradně spisovný kód, je poznámka, že „původní texty upravila H. Doskočilová“. Autentická ukázka mluvené a psané podoby češtiny ze zmíněného příběhu pro děti představuje jakousi metaforu jazykové situace v Česku a zároveň sama o sobě naznačuje, jak utvářet učební aktivity vedoucí k porovnání obou existujících variant.

K pochopení situace v oblasti promluvy rodilých mluvčích napomáhají rovněž pojmy *Sprache der Nähe* (řeč na blízko) versus *Sprache der Distanz* (řeč na dálku) (Koch-Oesterreicher 1986; srov. Čmejrková a kol. 2011: 38). Pokud se mluvčí v mezích vědomé kontroly své řeči rozhodne použít na úřadě obecnou češtinu (v souladu s přijatými soudobými zvyklostmi), pak návštěvu úřadu chápe jako poloformální situaci, resp. řeč na blízko. Pokud řečník v rámci odborné (příp. populárně-vědecké)

21 Jako dva příklady za mnohé lze uvést oceněný francouzský animovaný film *Ernest et Célestine* (2012), který měl na programu ČT :D podobu seriálu o 26 dílech pod názvem *O myšce a medvědovi* a britský animovaný seriál *Twirlywoos* (2015), v českém znění *Všetečkovi*, v němž autoři primárně pracují se slovní zásobou.

22 Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=-D191CSKHpM>.

přednášky uplatňuje hybridní kód, pak se ve zmíněném kontextu nabízejí dvě interpretace: Buď tak činí dobrovolně, tj. vědomě, neboť své vystoupení pojímá jako řeč na blízko, a registr jeho vyjadřovacích prostředků spadá teoreticky do sféry systémové variability, příp. interference spisovného/nespisovného kódu, lze jej tedy logicky popsat. Anebo není volby homogenního kódu vůbec schopen a pak jde o tzv. variabilitu volnou (srov. Ellis 2000: 129).²³ Kultivované vyjadřování v mezích vědomě zvoleného kódu manifestuje identitu osobnosti mluvčího. S. Čmejrková (Čmejrková a kol. 2011: 39) výstižně cituje výrok J. Mukařovského: „Monolog a dialog jsou v povědomí mluvčího při každém mluvním aktu přítomny zároveň, zápasíce ještě v samém průběhu tohoto aktu o nadvládu“ (1948: 141).

ZÁVĚR

Objektivní zobrazení existujících variet na českém jazykovém teritoriu otevírá nové pohledy na konkrétní jazykové jevy a rovněž odkrývá spojitost vývojových procesů teritoriálních a vývojových procesů psycholingvistických v oblasti jazykové akvizice. Práce se stylově homogenními ukázkami konkrétních jazykových variet představuje pro tvůrce učebních materiálů relativně snadný úkol. Při konfrontaci s hybridními jazykovými útvary, resp. registry má učitel k dispozici následující možnosti:

- zatížit výuku neúměrně rozsáhlým jazykovým rozbořem konkrétní hybridní promluvy
- rezignovat na obsahově zajímavou nahrávku, resp. videozáznam z důvodu absence jazykového managementu mluvčího a vyhledávat pro potřeby výuky výhradně stylově čisté projevy či projevy s omezenou kvantitou interference paralelního kódu
- posvětit smíšený jazykový útvar v autentickém záznamu promluvy konkrétní osobnosti jako svébytný registr
- pracovat se zvukovými záznamy interview, v nichž konkrétní registry interviewovaných hostů mohou být konfrontovány s výchozím vzorem jazykově korektního projevu moderátora

Cizinec má možnost identifikovat jednotlivé typy projevů roditelých mluvčích a sám se pokoušet o projev homogenní anebo se oddat relativně snadné recepci různých variet češtiny včetně hybridních a nekriticky přejímat řečové praktiky mnohých roditelých mluvčích.

23 Pojmy užívané v oblasti didaktiky cizích jazyků jsou zde záměrně uvedeny do souvislosti s problematikou přepínání a míšení kódů u roditelých mluvčích. Soubory variantních pádových tvarů vznikající v jazykovém vědomí při kontaktu dvou (či více) slovanských jazyků a dvou (či více) variet téhož slovanského jazyka totiž vykazují, i když jde o dva rozdílné fenomény, některé podobné znaky. Oba případy jsou spjaty s interferenčními jevy, ale hypoteticky nepředstavují vážnou překážku pro slovanskou semikomunikaci a interkomprehenzi.

SEZNAM ZKRATEK:

- LN — lašská (slezská) nářečí
 N, G, D, A, V, L, I – zkratky pro označení pádů
 Nsg, Gsg, Dsg atd., Npl, Gpl, Dpl atd. — zkratky pro označení souborů pádových tvarů
 OČ — obecná čeština, obecně český
 SČ — spisovná čeština
 SHČ — spisovná hovorová čeština
 SMN — středomoravská nářečí
 VMN — východomoravská nářečí

BIBLIOGRAFIE:

- Bělič, J. (1972): *Nástin české dialektologie*. Praha: SPN.
- Běličová, H. (1998): *Nástin porovnávací morfologie spisovných jazyků slovanských*. Praha: Karolinum.
- Bígl, R. (2013): *Vývoj lužickosrbského skloňování a stupňování*. Praha: Karolinum.
- Bláha, O. — Svobodová, J. (eds.) (2018): *Současná jazyková situace na Moravě a ve Slezsku*. Olomouc: Univerzita Palackého.
- Claes, E. (1946): *Veselí občané sichemští*. Praha: Jaroslav Podroužek.
- Corder, S. P. (1967): The Significance of Learner's Errors, *IRAL* 5. 4, s. 161-170.
- Čapek, J. — Převrátilová, S. — Bulejčíková, P. (eds.) (2019): *O pejskovi a kočičce*. Praha: Akropolis.
- Čermák, F. — Sgall, P. — Vybíral, P. (2005): Od školské spisovnosti ke standardní češtině: výzva k diskusi, *Slovo a slovesnost* 66. 2, s. 103-115.
- Čermák, F. a kol. (eds.) (2004-2006): *Vladimír Skalička. Souborné dílo. I - III*. Praha: Karolinum.
- Čižmarová, L. — Kloferová, S. — Šipková, M. (2007): *Jak se kde mluví. Nářečí v České republice*. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR. [online] [cit. 2019-11-01]. Dostupné z [www: <http://www.ujc.cas.cz/sd/publikace/knizni/dialektologicke-odd-publikace/Mapa-ceskych-nareci.html>](http://www.ujc.cas.cz/sd/publikace/knizni/dialektologicke-odd-publikace/Mapa-ceskych-nareci.html).
- Čmejrková, S. (2012): Styl, registr, dialog, in: Čmejrková, S. -Hoffmannová, J. -Klímová, J. (eds.) *Čeština v pohledu synchronním i diachronním. Stoleté kořeny Ústavu pro jazyk český*. Praha: Karolinum, s. 697-705.
- Čmejrková, S. a kol. (2011): *Mluvená čeština: hledání funkčního rozpětí*. Praha: Academia.
- Čtvrtek, V. (2009): *Maková panenka a motýl Emanuel*. Praha: Albatros.
- Daneš, F. a kol. (1997): *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Praha: Academia.
- Davidová, D. (1996): *Jmenná deklinace v mluvě střední generace města Havířova*. Ostrava: Filozofická fakulta, Ostravská univerzita.
- Davidová, D. a kol. (1997): *Mluvená čeština na Moravě*. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity.
- Eben, M. — Janoušek, J. (eds.) (2012): *Na plovárně s Markem Ebenem: [24 osobností z umění, sportu, vědy a podnikání se zpovídá oblíbenému moderátorovi]*. Praha: Práh.
- Eben, M. — Janoušek, J. (eds.) (2015): *Marek Eben a hosté Na plovárně*. Praha: Práh.
- Ellis, R. (2000/1994): *The Study of Second Language Acquisition*. Oxford: Oxford University Press.
- Forgáčová, R. (2002): *Pro potěchu*. Ostrava: Statutární město Ostrava — městský obvod Stará Bělá.
- Goláňová, H. — Kupka, K. (2019): *Mapa nářečí českého jazyka*. Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK. [online] [cit. 2019-11-01]. Dostupné z [www: <https://wiki.korpus.cz/doku.php/cnk:dialekt:mapa?s\[\]=mapa&s\[\]=-n%C3%A1%C5%99e%C4%8D%C3%AD>](https://wiki.korpus.cz/doku.php/cnk:dialekt:mapa?s[]=mapa&s[]=-n%C3%A1%C5%99e%C4%8D%C3%AD).
- Hoffmannová, J. a kol. (2016): *Stylistika mluvené a psané češtiny*. Praha: Academia.

- Koch, P. — Oesterreicher, W. (1986): *Sprache der Nähe — Sprache der Distanz. Mündlichkeit und Schriftlichkeit im Spannungsfeld von Sprachtheorie und Sprachgeschichte. Romanistisches Jahrbuch*, 36, Berlin — New York: Walter de Gruyter, s. 15–43.
- Kopřivová, M. — Lukeš, D. — Komrsková, Z. — Poukarová, P. — Waclawičová, M. — Benešová, L. — Křen, M. (2017): *ORAL: korpus neformální mluvené češtiny, verze 1 z 2*. 6. 2017. Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK. Dostupný z [www: <http://www.korpus.cz>](http://www.korpus.cz).
- Korpus DIALOG 1.2. Praha: Ústav pro jazyk český, AV ČR, 2015. Dostupné z [www: <http://ujc.dialogy.cz>](http://ujc.dialogy.cz).
- Krčmová, M. — Chloupek, J. (2017): Národní jazyk, in: Karlík, P. — Nekula, M. — Pleskalová, J. (eds.), *CzechEncy — Nový encyklopedický slovník češtiny*. [online] [cit. 2020-04-09]. Dostupné z [www: <https://www.czechency.org/slovník/NÁRODNÍ_JAZYK>](https://www.czechency.org/slovník/NÁRODNÍ_JAZYK).
- Křen, M. — Cvrček, V. — Čapka, T. — Čermáková, A. — Hnátková, M. — Chlumská, L. — Jelínek, T. — Kovářková, D. — Petkevič, V. — Procházková, P. — Skoumalová, H. — Škrabal, M. — Truneček, P. — Vondrička, P. — Zasina, A. (2015). *SYN2015: reprezentativní korpus psané češtiny*. Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK. Dostupný z [www: <http://www.korpus.cz>](http://www.korpus.cz).
- Kulich, K. (2019a): *Srovnání české a ruské deklinace podstatných a přídavných jmen se zaměřením na výuku češtiny pro cizince*. Disertační práce. Praha: Univerzita Karlova. Filozofická fakulta. Dostupné z [www: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/148679/?lang=en>](https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/148679/?lang=en).
- Kulich, K. (2019b). Marek Nekula, Kateřina Šichová (eds.) (2017): *Variety češtiny a čeština jako cizí jazyk*. Praha: Akropolis, *Nová čeština doma a ve světě* 2019. 1, s. 11–17. Dostupné z [www: <https://ncds.ff.cuni.cz/cs/magazin/2019-1/>](https://ncds.ff.cuni.cz/cs/magazin/2019-1/).
- Mukařovský, J. (1948): Dialog a monolog, in: *Kapitoly z české poetiky I*, Praha: Svoboda, s. 129–153.
- Myers-Scotton, C. (1993): *Social Motivations for Code-Switching*. Oxford: Clarendon Press.
- Nekula, M. — Šichová, K. (eds.) (2017): *Variety češtiny a čeština jako cizí jazyk*. Praha: Akropolis.
- Nekvapil, J. (2017): Jazykový management, in: Karlík, P. — Nekula, M. — Pleskalová, J. (eds.), *CzechEncy — Nový encyklopedický slovník češtiny*. [online] [cit. 2019-10-16]. Dostupné z [www: <https://www.czechency.org/slovník/JAZYKOVÝ_MANAGEMENT>](https://www.czechency.org/slovník/JAZYKOVÝ_MANAGEMENT).
- Skrbinšek, J. (1924): *Stručná mluvnice jazyka srbochorvatského pro střední školy a obchodní akademie*. Praha: J. Otto.
- Tahal, K. (2000): Prostá úvaha o obecné češtině, in: Ambrosiani, P. a kol. (eds.), *Meddelanden fran Slaviska institutionen, Nr. 36/1, Bohemistik i Stockholm. Studier i språk och litteratur*, Stockholm: Slaviska institutionen Stockholms universitet, s. 7–51. [online] [cit. 2019-09-11]. Dostupné z [www: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:182760/FULLTEXT01.pdf>](https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:182760/FULLTEXT01.pdf).
- Tahal, K. (2010): *A Grammar of Czech as a Foreign Language*. Ústí nad Labem: Factum.CZ, s.r.o. [online] [cit. 2019-10-16]. Dostupné z [www: <https://www.wyumpu.com/en/document/read/38178285/a-grammar-of-czech-as-a-foreign-language-karel-tahal>](https://www.wyumpu.com/en/document/read/38178285/a-grammar-of-czech-as-a-foreign-language-karel-tahal).
- Townsend, Ch. E. (1990): *A description of Spoken Prague Czech*. Columbus, Ohio: Slavica Publishers.
- Townsend, Ch. E. (2002): Otázka obecné češtiny očima cizince, *Jazykovědné aktuality XXXIX* 3–4, s. 41–51.
- Vejborová, P. (2012): *Folklor ve výuce hudební výchovy na druhém stupni základních škol*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova. Pedagogická fakulta. Dostupné z [www: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/122179>](https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/122179).
- Vey, M. (1946): *Morfologie du Tchèque parlé*. Paris: Librairie C. Klincksieck.

PŘÍLOHY

TABULKA 1 — Feminina

OČ	VMN	LN	SMN	spis. R	OČ	VMN	LN	SMN	spis. R
žena	žena	(žena) roba/ škola	žena	школа женщи- на	růže	růža/uli- ca /pe- kárňa	ruža/uli- ca pekar- ňa	růža/ole- ca /pe- kárňa	неде- ля геро- иня
y	y	y (husi)	e	ы	e/ě	e/ě	e/ě	e/ě	и
e/ě	e/ě	e/ě	e/ě	e	i	i	i	e	e
u	u	u	ô	у	i	u	u	ô	ю
o	o	o	o	V=N	e	o	o	o	V=N
L=D	L=D	L=D	L=D	L=D	L=D	L=D	L=D	L=D	L=D
ou	ú	u/(um)	ó	oŭ	í/(ej)	ú	u/(um)/ (ou)	ó	eŭ
y	y	y	e	ы	e/ě	e/ě	e/ě	e/ě	и
∅	∅	∅	∅ (hó- sí/ě)	∅	í/∅	í/∅/(ich)	í/∅	í/∅ (olec/i)	∅
ám	ám	am/(um)	ám	ам	ím	ám/ím	am/(um)	ám/im	ям
A=N	A=N	A=N	A=N	Fi:A=N /Fa:A=G	A=N	A=N	A=N	A=N	Fi:A=N /Fa:A=G
ách	ách	ach/ (och)	ách	ах	ích	ách	ach/(och)	ách/ich	ях
ama	ama/ (ami)	ami/ama /(oma)	ama	ами	ema/ ěma	ama/ (ami)	ami/ama / (oma)	ama/ (ema)	ями
dlaň	dlaň	dlaň	(mříž/ kryv) dlaň	песня / кровь	kost	kost/věc	kost	kost/věc	кость / вещь
e/ě	e/ě	e/ě	e/ě (krvě)	и	i	kosti/ě / věce	i	kosti/věce	и
i	i	i	mříže/ krvi/ dlani	песне / крови	i	i	i	kosti/věce	и
A=N	A=N	A=N	A=N	песню / кровь	A=N	A=N	A=N	A=N	A=N
i/V=N	i/(o)	i	i	V=N	i	i	i	i	V=N
L=D	L=D	L=D	L=D	L=D	L=D	L=D	L=D	L=D	L=D
í/(ej)	ú	u/(um)/ ou	ó/krvjó	песней / кровю	í/(ej)	ú	u/(um)/ou	ó	ью
e/ě	e/ě	e/ě	e/ě	и	i	i	i	kosti/věce	и
í	í/(ich)	i	i	eŭ	í	í/(ich)	i	i	eŭ
ím	ám	am/(um)	ám/im	ям	em	kostám	am/(um)	ám/im	ям
A=N	A=N	A=N	A=N	Fi:A=N /Fa:A=G	A=N	A=N	A=N	A=N	Fi:A=N /Fa:A=G
ích	ách	ach/ (och)	ách/ich	ях	ech / (ich)	kostách	ach/(och)	ách/ich	ях
ema/ ěma	ama/ (ami)	ami/ ama/ (oma)	ama/ (ema)	ями	ma / (ima)	kostama / (ami)	ami/ama / (oma)	ama / (ma/ima)	ями

OČ	VMN	LN	SMN	spis. R	OČ	VMN	LN	SMN	spis. R
mladá	młodá	młoda	młodá	молодая	jarní/ paní	jarní/ paní	jarni/ pani/ (jarňa/ menša)	jarni/ pani	летняя
ý	ej/(é)	e	é	oŷ	í	í	i	i	eŷ
ý	ej/(é)	e	é	oŷ	í	í	i	i	eŷ
ou	ú	u	ó	ю	A=N	í/(ú)	u (jarňu)	A=N	ью
V=N	V=N	V=N	V=N	V=N	V=N	V=N	V=N	V=N	V=N
ý	ej/(é)	e	é	oŷ	í	í	i	i	eŷ
ou	ú	u/(um)	ó	oŷ	í	í/(ú)	u/(um)	i	eŷ
ý	é	e	y	ые	í	í	i	i	ие
ejch	ých	ych	éch	ых	ích/ paní	ích/paní	ich/pani	ich/pani	их
ejm	ým	ym	ém	ым	ím	ím	im	im	им
A=N	A=N	A=N	A=N	Fi:A=N /Fa:A=G	A=N	A=N	A=N	A=N	Fi:A=N /Fa:A=G
ejch	ých	ych	éch	ых	ích	ích	ich	ich	их
ejma	ýma/ (ými)	yimi/yima	éma	ими	íma	íma/(ími)	imi/ima	ima	ими

TABULKA 2 — Neutra

OČ	VMN	LN	SMN	spis. R	OČ	VMN	LN	SMN	spis. R
město	město; (maso)	město	město	место	moře	moře; vajco/ (vajce)	moře / (mořo)	moře	море/ училище
a	a	a	a	a	e	a	a	a	я/a
u	u	u	ò	у	i	i (vajcu)	u	ò	ю/у
A=N	A=N	A=N	A=N	A=N	A=N	A=N	A=N	A=N	A=N
V=N	V=N	V=N	V=N	V=N	V=N	V=N	V=N	V=N	V=N
e/ě/u	u/e/ě (v masi)	e/ě/u	e/ě/ò	e	i	i (vajcu- /i)	u	ò	e
em	em	em	em	ем	em	em	em	em	ем
a	a	a	a	a	moře	moře; (vajca)	moře/ (mořa)	a	я/a
∅	∅	∅	∅	∅	í/∅	í/∅/(ích)	i/∅ (hřišť)	i/∅	eŷ/∅
úm	om	um/am	um	ам	ím	om/ám	um/am	im	ям/ам
A=N	A=N	A=N	A=N	Ni:A=N / Na:A=G	A=N	A=N	A=N	A=N	Ni:A=N / Na:A=G
ech/ (ách)	och	ach/(och)	ech/ (ách)	ax	ích	och (vaj- cách/ och)	ach/ (och)	ich	яx/ax
ama	ama/ (ami)/ (y/ý)	ami/ ama / (oma)	ama	ами	ema/ ěma	ama/ (ami)/ (i/í)	ami/ ama/ (oma)	ama	ями/ами

OČ	VMN	LN	SMN	spis. R	OČ	VMN	LN	SMN	spis. R
kuře	kuřa/ (kuře)	kuře/ kuřa	kôře	(<i>копёнок</i>)	stavení	stavení	stavení	stavení	строение
ete	ata	aťa	ete	(<i>sg. viz Ma</i>)	í/(ího)	í	ňa	i	я
eti	ati	aťu	eti		í/(ímu)	í	ňu/ (nimu)	i/(ó)	ю
A=N	A=N	A=N	A=N		A=N	A=N	A=N	A=N	A=N
V=N	V=N	V=N	V=N		V=N	V=N	V=N	V=N	V=N
eti	ati	aťu	eti		í	í	ňu	i/(ó)	у
etem	atem	aťěm	etem		ím	ím	ím	ím	ем
ata	ata	ata	ata	<i>ama (Ma)</i>	í	í	ňa	i	я
at	at	at	at	<i>am</i>	í	í/(ích)	i	i	Ø(<i>уй</i>)
atům	atom	atum/ atam	atum	<i>атам</i>	ím	ím	ňam/ ňum/ ím	im	ям
A=N	A=N	A=N	A=N	<i>Ma: A=G</i>	A=N	A=N	A=N	A=N	<i>Ni:A=N / Na:A=G</i>
atech	atoch	atach / (atoch)	atech	<i>атах</i>	ích	ích/ňách	ňach	ich	ях
atama	atama / (aty/atý)	atami / atama / (atoma)	atama	<i>атами</i>	íma	íma	ňami / ňama / nimi	ima	ями
mladý	mladé	mlade	mlady	молодое	jarní	jarní	jarni	jarni	летнее
ýho	ého	eho	yho	<i>ого</i>	ího	ího	iho	iho	<i>его</i>
ýmu	ém/ (ému)	emu	ymo	<i>ому</i>	ímu	ím/ (ímu)	imu	imo	<i>ему</i>
A=N	A=N	A=N	A=N	A=N	A=N	A=N	A=N	A=N	A=N
V=N	V=N	V=N	V=N	V=N	V=N	V=N	V=N	V=N	V=N
ým	ém	ym	ym	<i>ом</i>	ím	ím	im	im	<i>ем</i>
ým	ým	ym	ym	<i>ым</i>	ím	ím	im	im	<i>им</i>
ý	é	e	y	<i>ье</i>	í	í	i	i	<i>ие</i>
ejch	ých	ych	éch	<i>ых</i>	ích	ích	ich	ich	<i>их</i>
ejm	ým	ym	ém	<i>ым</i>	ím	ím	im	im	<i>им</i>
A=N	A=N	A=N	A=N	<i>Ni:A=N / Na:A=G</i>	A=N	A=N	A=N	A=N	<i>Ni:A=N / Na:A=G</i>
ejch	ých	ych	éch	<i>ых</i>	ích	ích	ich	ich	<i>их</i>
ejma	ýma/ (ými)	ymi/yma	éma	<i>ыми</i>	íma	íma/ (ími)	imi/ima	ima	<i>ими</i>

TABULKA 3 — Maskulina

OČ	VMN	LN	SMN	spis. R	OČ	VMN	LN	SMN	spis. R
pán / syn	pán / syn	pan/ synek	pán / sen	сты- дент	hrad	hrad/ les	hrad	hrad	завод / город
a	a	a	a	a	u/a	u/a	a/u	hradô / kostela	a
ovi/u / (oj)	ovi (bohu)	ovi / (u)	ovi / (ô)	γ	u	u	u	ô	γ
a	a	a	a	a	A=N	A=N	A=N	A=N	A=N
e/u	e/u	e/u	pane/ senô	V=N	e/u	e/u	e/u	e/ô	V=N
ovi/u / (oj)	ovi (bohu)	ovi / (u)	ovi / (ô)	e	u/e/ě	u/e/ě	u/e/ě	ô/e/ě	e/(γ)
em	em	em	em	ом	em	em	em	em	ом
i/ové	i/ě / (ové) páni; Rusi; fotografi/ě syné/i	i/e / (ove) pani; Rusi; susedi/e (synci)	i	ы	y	y	y	e	заводы / города
ů	ů / (ůch)	uv	u	ов	ů	ů / (ůch)	uv	u	ов
ům	om	um/(am)	um	ам	ům	om	um/ (am)	um	ам
y	y / (A=G)	A=G / y	e	A=G	A=N	A=N	A=N	A=N	A=N
ech / ích / ách	och	ach/(och)	ech/ ách	ах	ech / ích/ ách	och	ach/ (och)	ech	ях
ama	ama / (ami /i/y)	ami/ama/ (oma)	ama	ами	ama	ama / (ami /i/y)	ami/ ama/ (oma)	ama	ями
muž	muž / (host)	muž / (host)	muž / (host)	врач / гость	stroj	stroj / (kořeň)	stroj / (kořeň)	stroj / (kořeň)	огонь / строй
e	a	a	a	a	e	a	a/u	a/ô	a
i/ovi / (oj)	ovi	u/ovi	ovi/ (ô)	γ	i	u/i	u	ô	γ
e	a	a	a	a	A=N	A=N	A=N	A=N	A=N
i	u	u	ô/∅	V=N	i	u	u	ô/∅	V=N
i/ovi / (oj)	ovi	ovi/(u)	ovi	e	i	i / (koře- ňu)	u	ô	e/(γ)
em	em	em	em	ом/ем	em	em	em	em	ом/ем
i/ové učitelé / (ové)	i/ě; učitelé/i	i/(ove); učitele/i	moži /učitelé	u / (учи- теля)	e	e	e	e	u
ů	ů / (ůch)	uv	u	еů	ů	ů / (ůch)	uv	u	еů/ев
ům	om	um/(am)	um	ам	ům	om	um/ (am)	um	ам
e	e / (A=G)	A=G / e	e	A=G	A=N	A=N	A=N	A=N	A=N
ích	och	ach/(och)	ích	ях	ích	och	ach/ (och)	ích/ (ách)	ях
ema/ěma	ama / (ami /i/y)	ami/ama/ (oma)	ama	ями	ema	ama / (ami /i/y)	ami/ ama/ (oma)	ama	ями

OČ	VMN	LN	SMN	spis. R	OČ	VMN	LN	SMN	spis. R
hokejista/ předseda	a	a	a	а	soudce	súdca	sudca / sudce	sódce / (sódca)	судья
y	y	y	ô/(y)	ы	e	e	u/y/ (eho)	a	ы
ovi / (oj)	ovi	ovi	ovi	e	i/ovi / (oj)	ovi	ovi	ovi	e
u	u	u	ô/(y)	у	e	u	u	a	у
o	o	o	o	V=N	V=N	V=N	V=N	V=N	V=N
ovi / (oj)	ovi	ovi	ovi	e	i/ovi / (oj)	ovi	ovi	ovi	e
ou	ú	u/um	ó/ (em)	оў	em	ú/em	em/u/ou	em	eў
předsedové hokejisti	předsedé; hokejis- té/i	ove/i; hokejisti	i	ы	i/(ové)	é	i/ove	i	ы/и
ů	ů/(ůch)	uv	u	∅	ů	ů/(ůch)	uv	u	∅
ům	om	um/(am)	um	ам	ům	om	um/ (am)	um	ам
y	y / (A=G)	A=G / y	e	A=G	e	e / (A=G)	A=G / e	e	A=G
ech	och	ach/(och)	ách	ах	ích	och	ach/ (och)	ách	ах
ama	ama / (ami /y)	ami/ama/ (oma)	ama	ами	ema	ama / (ami /i)	ami/ ama/ (oma)	ama	ами

TABULKA 4 — Složená adjektiva maskulina

OČ	VMN	LN	SMN	spis. R	OČ	VMN	LN	SMN	spis. R
mladej	mladý	mlady	mladé	моло- доў	jarní	jarní	jarní / ([š]y)	jarní	летний
ýho	ého	eho	yho	озо	ího	ího	iho/(ěho) /([š]yho)	iho	езо
ýmu	ém/ (ému)	emu	ymo	ому	ímu	ím/ (ímu)	imu/ (ěmu) / ([š]ymu)	imo	ему
Mi:A=N; Ma:A=G	Mi:A=N; Ma:A=G	Mi:A=N; Ma:A=G	Mi:A=N; Ma:A=G	Mi:A=N; Ma:A=G	Mi:A=N; Ma:A=G	Mi:A=N; Ma:A=G	Mi:A=N; Ma:A=G	Mi:A=N; Ma:A=G	Mi:A=N; Ma:A=G
V=N	V=N	V=N	V=N	V=N	V=N	V=N	V=N	V=N	V=N
ým	ém	ym	ym	ом	ím	ím	im /([š] ym)	im	ем
ým	ým	ym	ym	ым	ím	ím	im /([š] ym)	im	им
ý	Mi:staré; Ma:sta- ří, ves- ničtí	Mi:stare; Ma:staři, němečti	Mi:sta- ry; Ma:sta- ři, ves- ničti	ые	í	í	i /([š]y)	i	ие
ejch	ých	ych	éch	ых	ích	ích	ich /([š] ych)	ich	ух
ejm	ým	ym	ém	ым	ím	ím	im /([š] ym)	im	им
A=N	Mi:é; Ma:é/ (A=G)	Mi:e; Ma: A=G/e	y	Mi:A=N / Ma:A=G	A=N	Mi:A=N; Ma:A=N /(A=G)	Mi:A=N; Ma:A=G / A=N	A=N	Mi:A=N / Ma:A=G
ejch	ých	ych	éch	ых	ích	ích	ich /([š] ych)	ich	ух
ejma	ýma/ (ými)	ymi/yma	éma	ыми	íma	íma/ (ími)	imi/ima/ ([š]ymi/ yma)	ima	ими

TABULKA 5 — Individuálně přivlastňovací adjektiva maskulina — singulár a plurál

OČ	VMN	LN	SMN	spis. R	OČ	VMN	LN	SMN	spis. R
otcův	otcův	otcův		отцов	Mi:otcovy	Mi:otcovy			отцовы
otcovej	otců/u		otcu	Кузнецов	Ma:otcovi	Ma:otcovi	Ma:otcovi	Ma:otcovi	Кузнецовы
(otců/ůj)	otcůj		(otcůj)		Mia:otcový	(Mi:otcové)	Mi:otcove	Mi:otcove	
otcovo	(otcůch)	(otcuch)			Mia:otcovo				
(Novákovíc)									
otcova		(otcova)		отцова	otcovejch	otcových	otcovych	otcových	отцовых
otcovýho	otcového	otcoveho	otcovyho	Кузнецова	otcovo				Кузнецовых
otcovo									
otcovu		(otcovu)	otcovo	отцову	otcovej	otcovým	otcovym	otcovém	отцовым
otcovýmu	otcovém	otcove- mu	otcovy- mo	Кузнецову	otcovo				Кузнецовым
otcovo	(otcové- mu)								
Mi:A=N	Mi:A=N	Mi:A=N	Mi:A=N	Mi:A=N	otcovy	otcovy	otcovy		Mi:A=N
Ma:A=G	Ma:A=G	Ma:A=G	Ma:A=G	Ma:A=G	otcový	(otcové)	otcove	otcove	Ma:A=G
otcově		(otcově)	otcově		otcovo	/A=G	/A=G		
otcovu				отцовом					отцовых
otcovým	otcovém	otcovym	otcovym	Кузнецове	otcovejch	otcových	otcovych	otcových	Кузнецовых
otcovo					otcovo				
otcovým	otcovým	otcovym	otcovym	отцовым	otcovej- ma	otcový- ma	otcovy- mi	otcové- ma	отцовы- ми
otcovo				Кузнецо- вым	otcovo	(otcový- mi)	otcovy- ma		Кузнецо- выми

TABULKA 5 — POKRAČOVÁNÍ — Individuálně přivlastňovací adjektiva feminina a neutra

OČ	VMN	LN	SMN	spis. R	OČ	VMN	LN	SMN	spis. R
otcova otcová otcovo (Novákovic)	otcova	otcova	otcova	отцова Кузне- цова	otcovo otcový otcovo (Novákovic)	otcovo	otcovo otcove	otcovo otcove ?	отцово
otcovy otcový		(otcovy) otcove	otcové	отцовой Кузнецо- вой	otcova otcovýho otcovo		(otcova) otcove- ho	otcovy- ho	отцова
otcovo otcově	(otcové)	(otcově)		отцовой	otcovu		(otco- vu)	otcovo	отцову
otcový otcovo	otcovej (otcové)	otcove	otcové	Кузнецо- вой	otcový- mu otcovo	otcovém (otcové- mu)	otcove- mu	otcovy- mo	
otcovu otcovou otcovo	otcovu	otcovu	otcovo	отцову Кузнецову	A=N otcově	A=N	A=N	A=N	A=N
otcově otcový		(otcově)		отцовой Кузнецо- вой	otcovu otcovým		(otcově)	otcově	отцовом
otcovo otcovou	(otcové) otcovej	otcove	otcové	отцовой Кузнецо- вой	otcovo otcovým	otcovém	otco- vym	otco- vym	
otcovou otcovo	otcoví	otcovu (otco- vum)	otcovó	отцовой Кузнецо- вой	otcovým otcovo	otcovým	otco- vym	otco- vym	отцовым
otcovy otcový otcovo	otcovy	otcove	otcove	отцовы Кузнецовы	otcovy otcový otcovo	otcovy	otcove	otcove	отцовы
otcovejch otcovo	otcových	otcovych	otco- vých	отцовых Кузнецо- вых	otcovejch otcovo	otco- vých	otco- vych	otco- vých	отцовых
otcovejm otcovo	otcovým	otcovym	otco- vém	отцовым Кузнецо- вым	otcovejm otcovo	otcovým	otco- vym	otco- vém	отцовым
otcovy otcový otcovo	otcovy	otcove	otcove	Mi:A=N Ma:A=G	otcovy otcový otcovo	otcovy	otcove	otcove	Mi:A=N Ma:A=G
otcovejch otcovo	otcových	otcovych	otco- vých	отцовых Кузнецо- вых	otcovejch otcovo	otco- vých	otco- vych	otco- vých	отцовых
otcovejma otcovo	otcový- ma (otcový- mi)	otcovy- mi otcovy- ma	otcové- ma	отцовыми Кузнецо- выми	otcovej- ma otcovo	otcový- ma (otcový- mi)	otcovy- mi otcovy- ma	otcové- ma	отцовы- ми